

**İşkence ve Diğer Zalimane,
Gayriinsanî veya Küçültücü
Muamele veya Cezaya Karşı
Sözleşme**

Dağıtım: Genel
30 Aralık 2010

Orijinal: İngilizce

**İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya
Küçültücü Muamele veya Cezanın
Önlenmesi Alt Komitesi**
On ikinci oturum
Cenevre, 15-19 Kasım 2010

**İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi'nin
İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî
veya Küçültücü Muamele veya Cezaya
Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü'nde
Yer Verilen Önleme Kavramına Yaklaşımı**

I. Giriş

1. Hiç şüphesiz ki, İşkence ve Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin Seçmeli Protokolü'ne taraf olan devletlerin, işkence, gayriinsanî veya küçültücü muamele veya cezayı "önleme" konusunda yasal yükümlülüğü bulunmaktadır. Seçmeli Protokol'ü onaylamış her devletin taraf olduğu Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. Fıkrasına göre "sözleşmeye taraf devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır." Sözleşme'nin 16. maddesinin 1. fıkrası da bu yükümlülüğü genişletmekte ve "her taraf devlet, yetkisi altındaki her yerde işkence derecesine varmayan diğer zalimane, gayriinsanî veya küçültücü muamele ve ceza gibi fiillerin işlenmesini önlemeyi üstlenecektir..." ibaresine yer vermektedir. BM İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 2 Sayılı Genel Yorumu'nda açıklandığı üzere, Sözleşme'nin "2. maddesinin 1. fıkrası, taraf devletlerinden her birine, işkencenin önlenmesini pekiştirecek girişimlerde bulunma yükümlülüğü getirmektedir."¹ İşkence ve kötü muameleyi önleme yükümlülüğü, yalnızca işkence yasağını güçlendiren bir unsur değil, aynı zamanda kendi başına da bir yükümlülüktür. Dolayısıyla, devletin yükümlülüğünün olmayabileceği durumlarda işkencenin gerçekleşmesi halinde, eğer devlet, gücü dâhilinde, uygun engelleyici önlemleri almamışsa, devletin uluslararası yükümlülükleri bu noktada devreye girebilir.

2. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Sözleşme'nin 2. maddesine dikkat çekerek, "önleme ödevinin kapsamı, ilgili hükümlerdeki lafza ve önlenecek eylemlerin niteliğine göre bir belgeden diğerine değişebilmektedir" tespitinde bulunmuştur".² Komite, önleme ödevinin "geniş kapsamlı"³ olduğunu ifade etmiş ve söz konusu ödevin kapsamının durağan olmadığını; zira "Komite'nin etkili tedbirlere ilişkin kavrayışının ve tavsiyelerinin sürekli olarak evirildiğini"⁴ ve dolayısıyla da "[bu tür önlemlerin, Sözleşme'nin] 3. ve 16. maddeleri arasında yer verilen tedbirlerle sınırlı olmadığını"⁵ belirtmiştir.

3. Yukarıda yer verilen yorumlarda ortaya konulduğu üzere, İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi de, işkence ve kötü muamele fiillerini önleme yükümlülüğünün soyut olarak (*in abstracto*) neleri gerektirdiğine ilişkin kapsamlı bir ifadeyi düzenlemenin mümkün olmayacağı görüşündedir. Bir devletin, uluslararası belgelerde düzenlenen ve önleyici bir etki yaratacak resmi nitelikteki hukuki taahhütlerine ne ölçüde uyduğunun tespit edilmesi, tabii ki hem mümkün hem de elzemdir. Ancak böyle bir tespit yapılması gerekli olmakla birlikte, önleme yükümlülüğünün yerine getirilip getirilmediğinin değerlendirilmesinde çoğu zaman yeterli olmayacaktır. Nitekim önleyici bir girişimin temelinde, devletin alacağı yasal, idari, yargısal ve diğer türlü tedbirlerinin içeriğinin ne olduğu sorusu kadar, bu tedbirlerin nasıl uygulandığı konusu da yer almaktadır. Dahası, işkence ve kötü muamele fiillerinin önlenmesi, hukuken verilmiş taahhütlere riayet edilmesinden fazlasını içerir. Bu bağlamda, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, verili bir durumda bu tür fiillerin meydana gelme olasılığının azaltılmasına katkıda bulunacak mümkün olan her türlü tedbiri kapsar ve kapsamalıdır. Böyle bir yaklaşım, yalnızca ilgili uluslararası yükümlülükler ve standartlara hem şekil hem de öz bakımından uyulmasını değil; aynı zamanda özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleler ve bu kişilerin deneyimleriyle ilişkili çok çeşitli ve doğası gereği her biri kendi bağlamına has olacak diğer unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir.

¹ CAT/C/GC/2, 2 paragraf.

² Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Uygulanması (*Bosna-Hersek Sırbistan ve Karadağ Davası*), Esas, 26 Şubat 2007 tarihli karar, 429 paragraf.

³ CAT/C/GC/2, 3 paragraf.

⁴ a.g.y., 4 paragraf.

⁵ a.g.y., 1 paragraf.

4. İşte bu nedenden ötürü Seçmeli Protokol, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunmasını güçlendirmeyi, ilave ve asli nitelikte önleyici yükümlülükler koymaktan ziyade, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde düzenli ziyaretlerden oluşan önleyici bir mekanizmanın tesis edilmesi ve bu sistemden yararlanılarak oluşturulan rapor ve tavsiyeler yoluyla işkencenin önlenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu rapor ve tavsiyelerin amacı, uluslararası yükümlülükler ve standartlara uyulmasını sağlamak ve işkence ve kötü muamele fiillerinin meydana gelme olasılığının azaltılmasına yönelik olarak, ziyaretler esnasında karşılaşılan durumlar ve gözlemlenen bulgulara dayanan pratik tavsiye ve önerilerde bulunmaktır. Sonuç olarak Alt Komite, önlemenin soyut bir kavram ya da hukuki bir yükümlülük olarak ne gerektirip gerektirmediğine dair görüş bildirmekten çok, Seçmeli Protokol tarafından kendisine verilen görevi en iyi ne şekilde gerçekleştirebileceğine dair kavrayışını ayrıntılı bir biçimde açıklamak suretiyle önleme çalışmalarına katkıda bulunabileceği kanısını taşımaktadır. Ancak yine de Alt Komite'nin önleme yetkisine yol gösteren ve ifade edilmesinde fayda gördüğü bir dizi temel ilke de bulunmaktadır.

II. Yol Gösterici İlkeler

5. Yol gösterici ilkeler aşağıdaki gibidir:

(a) İşkence ve kötü muamele fiillerinin meydana gelme sıklığı, insan hakları ve hukukun üstünlüğünden yararlanmaya ilişkin genel durum, yoksulluk, sosyal dışlama, yolsuzluk, ayrımcılık vb. düzeyleri de dâhil olmak üzere çok çeşitli unsurlardan etkilenmektedir. Bir toplumda ya da toplulukta insan hakları ve hukukun üstünlüğüne genel anlamda yüksek bir düzeyde saygı gösterilmesi, işkence ve kötü muamele fiillerinin yaşanmayacağı garanti etmemekle birlikte, etkili bir önlemenin sağlanması için en uygun ortamı sağlamaktadır. Alt Komite, bu itibarla, bir ülkedeki insan haklarından yararlanılması ilişkin genel durumla ve bu durumun özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri nasıl etkilediği konusunda oldukça ilgilidir.

(b) Alt Komite, görevini ifa ederken, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muamele ile bu kişilerden sorumlu olanlara ilişkin geniş kapsamlı düzenlemelere ve politikalara da bakmalıdır. Alt Komite ayrıca, söz konusu düzenleme ve politikaların, bu düzenleme ve politikaları hayata geçirmek için ihdas edilen çeşitli kurumsal düzenlemeler vasıtasıyla uygulamaya nasıl yansıtıldığı, [bu kurumsal düzenlemelerin] ne şekilde idare edilip uygulandığı ve pratikte nasıl işlediği konularıyla da ilgilenmelidir. Dolayısıyla, başlıca alıkonulma yerlerine yapılan ziyaretler neticesinde edinilen deneyimlerden de yararlanan, ancak yalnızca bununla sınırlı kalmayan, bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

(c) Önleme, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yönelik çeşitli usul güvencelerinin tanınmış ve pratikte uygulanıyor olmasını da içerir. Bu güvenceler, alıkonulmanın ilk anından serbest bırakılma anına dek alıkonulma sürecinin tüm safhalarıyla ilişkilidir. Bu tür güvenceler, işkence ya da kötü muamele fiillerinin meydana gelmesini veyahut meydana gelme ihtimallerini azaltmayı amaçladığından, işkence ve kötü muamelenin yaşandığına dair herhangi bir kanıtın olup olmadığına bakılmaksızın, önem teşkil eder.

(d) Alıkonulma koşulları, zalimane, gayriinsanî veya küçültücü muamele ya da ceza sorunlarını doğurabileceği gibi, bazı hallerde ve Sözleşme'nin 1. maddesinde yer verilen şekilde kullanıldığında, bir işkence aracı da olabilmektedir. Dolayısıyla, alıkonulma koşullarına ilişkin olarak yapılan tavsiyeler etkili bir önlemede önemli bir rol oynamakta ve fiziksel koşullar, doluluk oranının nedenleri ve düzeyi ile çeşitli imkân ve hizmetlerin sağlanması ve bunlara erişim de dâhil olmak üzere çok çeşitli konulara değinmelidir.

(e) Taraf devletlere ve alıkonulma yerlerine yapılacak ziyaretlere, yasal ve idari düzenlemeler, temel haklar ve alıkonulmayla ilgili usul ve esas güvenceleri ve bunların uygulandığı bağlam da dâhil olmak üzere ilgili tüm unsurlar göz önünde bulundurulacak şekilde önceden hazırlanmalıdır. Ziyaretlerin ne şekilde gerçekleştirileceği, esas odağının ne olacağı ve sonucunda yapılabilecek tavsiyeler, bu unsurların yanı sıra ziyaretin birincil amacını teşkil eden önleme potansiyeli ve etkisini azami kılma hedefinin en iyi şekilde yerine getirilebilmesinde karşılaşılabilecek durumlara bağlı olarak da değişebilmektedir.

(f) Rapor ve tavsiyeler, titiz bir inceleme ve sağlam temellendirilmiş olgulara dayandırıldıkları takdirde çok etkili olacaktır. Ziyaret raporlarında, Alt Komite'nin tavsiyeleri, mümkün olan en pratik kılavuzu sağlamayı amaçlayacak şekilde yapılmalıdır. Alt Komite, tavsiyelerinin neler olacağına karar verirken, tetkik edildiği takdirde önleyici etkisi olabileceği değerlendirilen konuların sonu bucağı olmayacağını bilincindedir. Bununla birlikte, Alt Komite, hem Taraf Devlete yaptığı ziyaret hem de genel deneyimleri ışığında, en acil, bağıntılı ve gerçekleştirebilir izlenimi edilen konulara odaklanılmasının uygun olacağı görüşündedir.

(g) Şikâyet mekanizmalarının da içinde bulunduğu etkili ulusal izleme mekanizmaları, önleme aygıtının temel ayaklarından birini oluşturur. Bu mekanizmalar, çeşitli biçimlerde tesis edilebilmekte ve çeşitli düzeylerde faaliyet gösterebilmektedir. Benzer bir biçimde, bu mekanizmalardan bazıları sorumlu birim ve kişilerin çatısı altında tesis edilmekte, bazıları hükümet aygıtı içinde ancak dışarıdan bir incelemenin yapılmasını sağlamakta, bir diğer kısmı ise tamamen bağımsız bir inceleme ve denetim gerçekleştirmektedir. Seçmeli Protokol'ün hükümleri uyarınca ihdas edilecek Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM), bu sonuncu grubun içinde yer almaktadır.

(h) İşkence ve kötü muamele, alıkonulma sisteminin inceleme ve denetime açık olması halinde, daha kolay önlenebilir. Ulusal önleme mekanizmaları (UÖM'ler), ulusal insan hakları kurumları ve kamu denetçiliği kurumlarıyla birlikte bu tür bir inceleme ve denetim faaliyetinin yerine getirilmesinde kilit bir rol oynar. Bu rol, alıkonulma yerlerini izlemek, mahpuslara yapılan muameleyi incelemek ve tutulan kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetler sunmak suretiyle şeffaflığın ve hesap verebilirliğin sağlanmasında önemli bir görevi olan sivil toplum kuruluşları tarafında da desteklenmekte ve tamamlanmaktadır. Bir diğer tamamlayıcı inceleme ve denetleme ise yargısal denetim yoluyla yapılmaktadır. Ulusal önleme mekanizması, sivil toplum ve yargısal denetim aygıtı, hep birlikte, oldukça önemli ve birbirini besleyen bir önleme yöntemi sunmaktadır.

(i) Önlemeye yönelik çabalarda hiçbir münhasırlık olmamalıdır. Önleme, çok boyutlu ve disiplinler arası bir çabadır ve hukuk, tıp, eğitim, din, siyaset, polislik ve alıkoyma sistemi gibi çeşitli disiplinlerden gelen kişilerin bilgi ve deneyimleri ile beslenmelidir.

(j) Her ne kadar alıkonulan kişilerin tümü hassas grup olarak nitelendirilse de, kadınlar, çocuklar, azınlıklara mensup kişiler, yabancılar, engelli bireyler ve akut nitelikte tıbbi veya psikolojik bağımlılığı ya da durumu olan şahıslar daha hassas konumdadırlar. Dolayısıyla kötü muamelenin gerçekleşme olasılığının azaltılması için bu tür hassasiyetlerle ilgili uzmanlığa da ihtiyaç bulunmaktadır.